УДК 332.1

УПРАВЛІННЯ ПРИРОДООХОРОННОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Мазур К.В., Гавура О.П., Нагірняк І.А., Валько І.М.
Вінницький національний аграрний університет

У статті висвітлено різні аспекти управління природоохоронною діяльністю. Розкрито поняття природоохоронної діяльності. Досліджено методичні засади державного управління природоохоронною діяльністю в Вінницькій області, виявлені недоліки та обґрунтовані перспективні напрями вдосконалення системи управління природоохоронною діяльністю регіону. Зображено схематично структуру управління обласного фонду охорони навколишнього природного середовища. Розглянуті завдання Департаменту екології та природних ресурсів облдержадміністрації. Визначені ключові проблеми розвитку регіону.
Ключові слова: управління природоохоронною діяльністю, регіональне управління, атмосферне повітря, екологічні проблеми, Вінницька область.

Постановка проблеми. Новий етап становлення в Україні ринкової економіки, орієнтир на входження нашої держави у європейську інтеграцію передбачають необхідність дотримуватися еколого-орієнтованого, сталого розвитку. Однак, нині, у зв'язку зі споживчою моделлю розвитку України в системі «економіка – навколишнє природне середовище», очевидна перевага не на користь навколишнього природного середовища. Передумовами такого дисбалансу є:

· збільшення частки промислових підприємств ресурсомістких галузей, які наносять найбільш негативний вплив на навколишнє середовище; нераціональне використання природних ресурсів;

· зріст виробничих відходів; погіршення якості водних ресурсів і атмосферного повітря;

· щорічно зростаюча захворюваність і значне скорочення населення;

· незначна частка фінансування на природоохоронні заходи;

· слабке використання економічних методів управління природоохоронною діяльністю в умовах економічних трансформацій [1].

© Мазур К.В., Гавура О.П., Нагірняк І.А., Валько І.М., 2016

Тому в сучасних умовах актуальним є питання відновлення та удосконалення діючого економічного механізму природокористування і природоохоронної діяльності, який дозволив раціональніше використовувати природні ресурси, скорочувати негативний вплив на навколишнє середовище, знижувати негативний вплив на здоров'я населення, сприяти виконанню сталого розвитку та становленню екологічного менеджменту на підприємствах держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти управління природоохоронною діяльністю досліджувались такими вченими як В. Мартиненко, Смірнова К., Кернична А.Є., Літвін І., Кривокульська Н.М., Голік Ю.С. та ін. В праці Кривокульської Н.М. основну увагу приділено організації управлінню та регулюванню природоохоронної діяльності [2]. Голік Ю.С. розглядав систему управління екологічним розвитком регіонів України [3]. Літвін І. у своїх працях досліджував природоохоронну діяльність Вінницької області [4].

У зв'язку переходу України в ЄС дана проблематика стає більш гострішою та актуальнішою, тому потрібно розглянути її більш поглиблено на прикладі Вінницької області.

Метою статті є аналіз сучасного стану охорони навколишнього природного середовища Вінницької області та пошук шляхів вдосконалення управління природоохоронною діяльністю на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. В літературі визначення управління природоохоронної діяльності трактують як спеціальна галузь права в основі якої регулювання свідомого впливу людини на природні процеси і об'єкти навколишнього середовища.

Здійснення природоохоронної діяльності забезпечується через певний організаційно-економічний механізм. Організаційно-економічний механізм управління природоохоронною діяльністю являє собою систему форм і методів свідомого впливу на об'єкт (процес природоохоронної діяльності), за допомогою якої суспільство, керуючись природоохоронними принципами і пріоритетами, досягає очікуваного ефекту, а також через яку здійснюється регулювання природоохоронної діяльності, забезпечується організування природоохорони та економічно і соціально виправдане функціонування її як єдиного цілого [2].

Варто зазначити, що сутність і зміст управлінської діяльності, пов'язаної із здійсненням природоохоронних дій, реалізується через функції управління природоохоронною діяльністю. Дані функції класифікуються на загальні (законодавчий вплив, прогнозування, планування, організування, погодження, координування, регулювання, мотивація і стимулювання) та спеціальні (стандартизація і нормування, видача ліцензій, видача лімітів, екологічний моніторинг, екологічна експертиза, екологічний аудит, екологічне страхування, інформування про стан довкілля) [3].

Щоб краще розглянути аспекти управління природоохоронної діяльності Вінницької області, нам потрібно звернутися безпосередньо до історії розвитку даної галузі в межах регіону. Так, вперше на Вінниччині природоохоронна робота була розпочата у 1925 році – постановою губкому взято під охорону цінну рідкісну декоративну рослину береку. У 1960 році Постановою Ради Міністрів УРСР взято під охорону шість найцінніших парків в області: Немирівський, Антопільський, Чернятинський, Верхівський, Ободівський, Немерчанський. У 1964 році рішенням облвиконкому взято під охорону ще 100 об'єктів природи. У 1967 році заповідну справу очолив Державний комітет по охороні природи. Станом на 1978 р. на території області існувало 135 об'єктів природно-заповідного фонду загальною площею 4714 га, що становило 0,17% від площі області [4].

Згідно з даними департаменту екології та природних ресурсів Вінницької облдержадміністрації природно-заповідний фонд Вінницької області нараховує 424 природних комплексів та об'єктів (станом на 01.01.2015 р.), котрі виділені з метою збереження природного різноманіття ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу регіону.

На Вінниччині заповідні території займають близько 60 тисяч гектарів. Це становить 2,28% від загальної площі області.

До складу природно-заповідного фонду області входять національний природний парк «Кармелюкове Поділля», чотири регіональних ландшафтних парки, ботанічні, ландшафтні, лісові, гідрологічні заказники та пам'ятки природи.

У них можна зустріти велике розмаїття рідкісних, зникаючих, реліктових, ендемічних видів рослин, грибів, тварин та птахів.

Особливістю природно-заповідного фонду області є те, що більшість його об'єктів становлять заказники і пам'ятки природи, які мають доволі невелику площу – до 1 гектара. Це означає, що природно-заповідний фонд області має мозаїчну структуру, що є не дуже добрим для рослинного і тваринного світу. Тому сьогодні особлива увага приділяється створенню масштабних об'єктів. Серед таких уже створені регіональні ландшафтні парки «Мурафа», «Дністер», «Середнє Побужжя», «Немирівське Побужжя» [5].

Збереження природи, вирішення екологічних проблем розвитку сільського господарства, лісівництва, транспорту, промисловості, туризму тощо, які безпосередньо впливають на стан і збереження природної спадщини вимагають дотримання оптимального балансу між територіями, які інтенсивно використовуються і такими, щодо яких запроваджуються спеціальні режими охорони та відтворення. Для забезпечення такого балансу формується екологічна мережа. Для комплексного вирішення питань збереження ландшафтного та біологічного різноманіття в області рішенням 9 сесії 4 скликання від 22 жовтня 2003 року № 429 прийнято «Регіональну програму екологічної мережі Вінницької області на 2004-2015 роки» заходи якої включені до Регіональної програми охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів на 2013-2018 роки (рішення сесії Вінницької обласної ради № 418 від 18.12.2012 р.). На сьогодні в Україні розроблено і впроваджено основні елементи економічного механізму природокористування та природоохоронної діяльності. Найважливішими з них є:

– сплата екологічного податку;

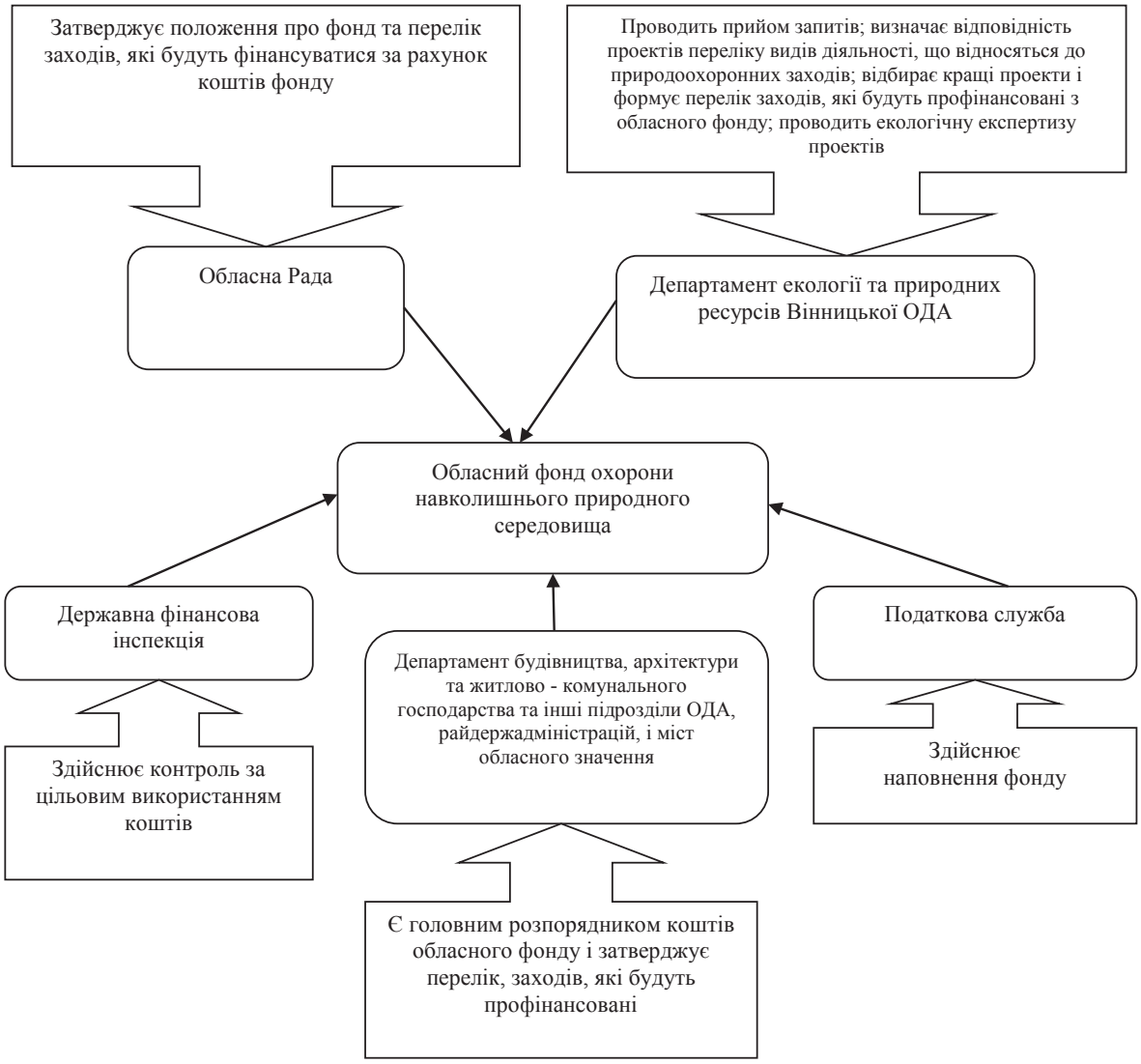

Рис. 1. Структура управління обласного фонду охорони навколишнього природного середовища

Джерело: складено автором на основі [6]

Таблиця 1

Динаміка викидів в атмосферне повітря [8]

Показники	2012 рік	2013 рік	2014 рік
Загальна кількість суб'єктів підприємницької діяльності, що здійснюють викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, од.	351	333	378
Загальна кількість суб'єктів підприємницької діяльності, поставлених на державний облік, од.	545	564*	-
Загальна кількість суб'єктів підприємницької діяльності, що мають дозвіл на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, од.	1980	2032	
Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних та пересувних джерел, тис. т у тому числі:	182,7	229,0	196,6
від стаціонарних джерел, тис. т	101,3	149,5	124,5
від пересувних джерел, тис. т	81,4	79,5	72,1
у тому числі від автомобільного транспорту, тис. т	71,6	70,4	62,0
Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних та пересувних джерел у розрахунку на кмI, т	6,890	8,6	7,4
Викиди забруднюючих речовин в розрахунку на одиницю валового регіонального продукту, т/млн. грн.	5,5	–	–
Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел у розрахунку на кмI, т	2,348	5,6	4,7
Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел у розрахунку на одну особу, кг	1,887	92,2	77,1
Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від пересувних джерел у розрахунку на кмI, т	3,070	3,0	2,7

– система зборів за спеціальне використання природних ресурсів (мінеральних, водних, земельних, лісових, біологічних тощо);

– відшкодування збитків, заподіяних унаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища в результаті господарської діяльності [6].

Недосконалою залишається й існуюча структура управління обласним фондом охорони навколишнього природного середовища (рис. 1).

Основними недоліками даної структури є:

· дублювання повноважень обласної ради та відповідних департаментів місцевих адміністрації, що спричиняє сповільнення виконання складових існуючого проектного циклу фінансування природоохоронних проектів;

· відсутність спеціального органу, функцією якого має бути координація діяльності вищевказаних органів;

· контроль за діяльністю фонду, зокрема за ефективною акумуляцією та використанням коштів, які до нього надходять.

Основним завданням Департаменту екології та природних ресурсів облдержадміністрації є:

1) забезпечення реалізації державної політики у сферах охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів (земля, надра, поверхневі та підземні води, атмосферне повітря, ліси, тваринний і рослинний світ, поводження з відходами (крім поводження з радіоактивними відходами), небезпечними хімічними речовинами, пестицидами та агрохімікатами, екологічної та в межах своєї компетенції радіаційної безпеки, заповідної справи, формування, збереження та використання екологічної мережі;

2) інформування населення через засоби масової інформації про стан навколишнього природного середовища на відповідній території, оперативне оповіщення про виникнення надзвичайних екологічних ситуацій та про хід виконання заходів щодо їх ліквідації [7].

Домінуючу роль у сфері охорони навколишнього природного середовища Вінницького регіону займає стан забруднення атмосферного повітря та основні чинники, що вливають на нього.

Протягом 2014 року від стаціонарних та пересувних джерел в атмосферне повітря області викинуто в загальному 196,6 тис. т забруднюючих речовин. В порівнянні з 2013 роком обсяги викидів скоротились на 32,4 тис. т або на 14,1%, хоча у попередні 2 роки спостерігалась тенденція до зростання загального обсягу викидів (табл. 1).

Із загального обсягу викидів 37,4% припадало на діоксид та інші сполуки сірки (73,5 тис. т), 29,1% – на оксид вуглецю (57,3 тис. т), 10,4% – на оксиди азоту (20,4 тис. т), 6,1% – на леткі органічні сполуки (12,0 тис. т) та 6,0% – на тверді частинки (11,7 тис. т). Крім того, обсяги викидів парникових газів у еквівалентні діоксиду вуглецю склали 7,5 млн. т.

Підсумовуючи наведені нами дані, можна з впевненістю сказати, що задля покращення акумулювання, розподілу та використання коштів місцевих екологічних фондів необхідною є децентралізація екологічної політики, зокрема, в частині розподілу екологічних платежів до фондів різних рівнів. Що стосується екологічного податку – спостерігається тенденція до централізму, який не забезпечує місцевим органам влади достатню фінансову базу, за рахунок якої була б можливою імплементація масштабних природоохоронних програм та проектів регіонального значення.

Висновки. На підставі результатів дослідження можна запропонувати територіальним органам екологічного управління використовувати у своїй діяльності розроблені підходи щодо удосконалення організаційних засад інформаційного забезпечення управління природоохоронною діяльністю. Потрібно ширше використовувати рекреаційні та курортні можливості області, розвивати екотуризм, поєднуючи екологічні й економічні інтереси регіону. Частину прибутку від рекреаційного використання території спрямовувати на екологічні цілі. Крім того, важливим елементом перспективного управління у будь-якій сфері й особливо в екологічній є активне залучення молоді, її підготовка: від просвітньої роботи з дитинства до фахової підготовки магістрів-екологів. Саме такий комплексний підхід дасть можливість у майбутньому досягнути природно-господарської збалансованості та екологічної безпеки в регіонах України.

Список літератури:

1. Смірнова К. В. Удосконалення економічних методів управління природоохоронною діяльністю на регіональному рівні: Автореф. дис. ... канд. екон. наук / К. В. Смірнова; Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. НАН України. – О., 2007. – 20 с. – укр.
2. Кривокульська Н. М. Організація управління і регулювання природоохоронної діяльності [Текст]: дис. ... канд. ек. наук: 08.02.03 / Кривокульська Наталія Михайлівна. – Л., 2006. – 204 с.
3. Голік Ю. С. Система управління екологічним розвитком регіонів України (на прикладі Полтавської області) / Ю. С. Голік, О. Е. Ілляш // Екологічна безпека. – 2014. – Вип. 2. – С. 20-24.
4. Природно-заповідний фонд Вінницької області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org
5. Літвін І. Вінниччина має понад 400 заповідних об'єктів загальною площею близько 60 тисяч гектарів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ilikenews.com/article/vinnichchina-maie-ponad-400-zapovidnih-obiektiv-zagalnoyu-ploshcheyu-blizko-60-tisyach#sthash.aO4k3W9g.dpuf
6. Кернична А. Є. Державне управління в екологічній сфері в аспекті фінансування природоохоронних заходів на регіональному рівні (на прикладі Івано-Франківської області) [Електронний ресурс] / А. Є. Кернична // Державне управління: Удосконалення та розвиток. – 2013. – № 9. – Режим доступу до журналу: ttp://www.dy.nayka.com.ua
7. Департамент екології та природних ресурсів Вінницької облдержадміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vineco.gov.ua/
8. Екологічний паспорт області за 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vineco.gov.ua/load/st_d/e_p/ekologichnij_pasport

Мазур Е.В., Гавура Е.П., Нагирняк И.А., Валько И.Н.
Винницкий национальный аграрный университет

УПРАВЛЕНИЯ ПРИРОДООХРАННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ ВИННИЦКОЙ ОБЛАСТИ

Аннотация
В статье освещены различные аспекты управления природоохранной деятельностью. Раскрыто понятие природоохранной деятельности. Исследованы методические основы государственного управления природоохранной деятельностью в Винницкой области, выявленные недостатки и обоснованные перспективные направления совершенствования системы управления природоохранной деятельностью региона. Изображен схематично структуру управления областного фонда охраны окружающей природной среды. Рассмотрены задачи Департамента экологии и природных ресурсов облгосадминистрации. Определены ключевые проблемы развития региона.
Ключевые слова: управление природоохранной деятельностью, региональное управление, атмосферный воздух, экологические проблемы, Винницкая область.

Mazur K.V., Havura O.P., Nagirnyak I.A., Valko I.M.
Vinnytsia National Agrarian University

ENVIRONMENTAL MANAGEMENT VINNYTSIA REGION

Summary
The article deals with various aspects of environmental management. The concept of environmental activities. Investigated methodological principles of state environmental management in Vinnytsia region, identified gaps and reasonable perspective directions of improvement of environmental management in the region. Depicted schematically management structure Regional Fund for Environmental Protection. The problem of the Department of Environment and Natural Resources Regional State Administration.
Keywords: environmental management, regional management, air, environmental issues, Vinnytsia region.